

Assaig sobre la ceguesa - José Saramago

Un dels recursos literaris més útils per meditar sobre la condició humana és ordir una situació límit i conduir-hi uns quants protagonistes significatius. És el que va fer magistralment Camus a *La pesta*: en una ciutat en quarantena, on els habitants van sucumbint de manera inexorable, el maquillatge social desapareix i l'animalitat humana passa al primer pla. William Golding va aconseguir un resultat similar col·locant un grup de nens en una illa deserta a *El senyor de les mosques*. A *Assaig sobre la ceguesa*, l'autor portuguès José Saramago (1922-2010) deixa cega la humanitat i converteix la Terra en un immens laboratori on desenvolupar experiments essencials.

El narrador de Saramago guanya en dramatisme el que perd en objectivitat, ja que no sap més del que saben els personatges. Com ells, és reclòs en un manicomi quan els governants s'adonen que la ceguesa és contagiosa. Així, la major part del llibre transcorre en un espai tancat i invulnerable, on el presoners estan sotmesos simultàniament a l'organització, a l'atzar i als companys més perversos, organitzats en una màfia temible. Aquestes circumstàncies, en particular la conversió d'algunes víctimes en botxins, recorden *Si això és un home*. Relatant la seva experiència a Auschwitz, Primo Levi va escriure també un assaig sobre un determinat tipus de ceguesa, de la mateixa manera que José Saramago s'interroga sobre els límits que poden dur l'ésser humà més enllà de l'horror i de la solidaritat.

Quan, a les últimes cent pàgines del llibre, els cecs fugen del manicomi, la novel·la s'insereix en un altre subgènere, el de l'al·legoria apocalíptica: després de viure el teatre claustrofòbic, els cecs queden tancats en un estudi cinematogràfic infinit: un laberint de sensacions on ningú no hi veu, on la humanitat ha retrocedit milers d'anys i viu enterament dedicada a la incerta recerca del menjar. Gossos i rates potinegen entremig dels excrements i les deixalles que cobreixen el terra de les ciutats. A les palpentos, els cecs es barallen en els supermercats i, com a Auschwitz, les seves possessions es limiten al que porten al damunt.

El títol del llibre ja adverteix de les possibilitats al·legòriques que presenta la pèrdua de la vista. No és estrany que Saramago converteixi sovint la trama en metàfora. El lector acaba convençut que els sentiments i la moral de la societat estan fets per i per a la gent que hi veu: en un món de cecs, on el caos és la norma i l'objectiu fonamental és la subsistència, les actuals fronteres entre el bé i el mal no se sostindrien durant gaire temps. El mateix llenguatge està pensat pels i per als que hi veuen, fins al

punt que un món de cecs replantejaria les relacions entre els altres sentits i invalidaria un gran nombre de locucions i frases fetes que ara ens semblen inamovibles. Encara més: en un món de cecs, l'horror suprem seria als ulls dels que encara hi veiessin.

Malgrat la duresa del tema i del tractament, el missatge de Saramago no és del tot pessimista. Un dels primers cecs -paradoxalment, un oftalmòleg- sosté a l'inici del llibre que els éssers humans són fets a parts iguals de roïnesa i d'indiferència, però el to de la novel·la comporta una certa dosi de fe en el futur, i el final resulta gairebé tan esperançador com el de *La pesta*.

Totes les novel·les inclouen una certa concepció de la naturalesa humana, però encara més les novel·les que pretenen desenvolupar un argument fantàstic de manera realista. Una vegada madurada la idea de cegar gradualment tota la humanitat, entra en joc la concepció que té l'autor de l'Estat, de l'exèrcit, dels vincles familiars, de l'erotisme: és el que Wayne Booth ha anomenat «autor implícit». També en aquest sentit el llibre de Saramago és un assaig, una introducció potser involuntària a les conviccions íntimes de l'autor, que connectarà amb cada lector en la mesura en què aquestes conviccions també hi concordin. En tot cas, per escriure sobre la ceguesa d'una manera tan creïble cal tenir una certa clarividència.